

חגי (ט) (מ)

א ב

פרק-א

חגי

א בשנת שתים לדריוש המלך בוזרש הששי ביום אזור
לזרש היה דבר-יהודה ביד-זוגי הנביא אל-זרבבל בן-
שאלתיאל פוזת יהודה ואל-יהושע בן-יהוצדק הכהן הגדול
לאמר:

רש"י בשנת שתים לדריוש. הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש
ומלנו במדרש ויקרא רבה שנה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו
זרובבל ויהושע הכהן מצבל לירושלים ברשיון כורש שנאמר (עזרא ט) מי
בכל עמו וגו' ועמדו כרי יהודה וזנימין ושלחו איגרותיה' לכורש לכוות
לצטל מלככת בית המקדש שהתחילו (וואה ובטלום) מיום ההוא צטלו
כמפורש (בעזר' ח) צאדין צטילת עבדת בית אלהנא וגו' ובטלה שלש
שנים שמלך כורש וארבע עשרה של אחשורוש ושנה הראשונה של דריוש
זנו ובשנת שתים נאמרה נבואה זו לחגי לזרש לחזור ולבנות צמלככה ולא
יראו כי לא יצטלו העכו"ם שהקצ"ה יכליחם : (רש"י)

מצודת דוד בשנת שתים לדריוש. הוא דריוש בן אחשורוש שנתן רשות
לבנות הבית אחר שבטלו מהבנין בימי כורש כמ"ש בעזרא : בן

שאלתיאל. בן פדיה בן שאלתיאל היה כמ"ש בדברי הימים ובני בנים הם
כבנים : (מצודת ציון) (דוד)

מצודת ציון פחת. שליט ומושל כמו פחות וסגנים (יחזקאל כג) : (מצודת ציון)

ב פֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעַם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֵת-בָּא
עֵת-בֵּית יְהוָה לְהַבְנוֹת: (פ)

רס"י העם הזה אמרו. לפי שצטלו אויביהם על ידיהם צראשונה סבורים הם שלא אקיים את דברי שאמרתי לפי מלאת לחרצות ירושלים ע' שנה ולא יבא עוד עת ביתי להבנות אמור להם שצא עתה העת אבל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחילת מלכות צבל שבעים שנה וכן היתה לסוף שבעים שנה נפקדו לעלות ע"פ כורש אבל בניין הבית נתלה בחורצות ירושלים שבימי דקיהו שהיה מאוחר י"ח שנה למלכות צבל כדאמר מר (מגילה יא, ערכין יב,) גלו צי"ח גלו צי"ט ועתה מלאו הי"ח : (רס"י)

מצודת דוד לא עת בוא. ר"ל הם אומריי עדיין לא בא העת לבנות הבית הנה לא כן הוא כי עתה בא עת בית ה' להיות נבנה כי כבר נשלמו ע' שנה שאמר ירמיה וכמ"ש בסוף מ"ב בחשבון שנות הדורות : (מצודת דוד)

ג וַיְהִי דְבַר-יְהוָה בְּיַד-וֹזְגֵי הַנְּבִיא לֵאמֹר: **ד** הָעֵת לָכֶם
אַתֶּם לְשֹׁבֵת בְּבֵתֵיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה זָרָב:

רס"י העת לכם. ל' תימה לכך נקוד הה"א צפתח : ספונים. מכוסים צנסרי ארזים כמו (מלכים א' ו) ויספון את הבית וספון את הבית בארז וכן ת"י הכדין כשר לכוון דאתון יתצין צצתיא די מטללין צנסרי דארזיא ובית מקדש' הדין חרוב : (רס"י)

מצודת דוד העת לכם. וכי רק לבד לכם בא העת שאתם תשבו בבתיכם הספונים ומכוסין בתקרות והבית הזה ישאר חרב כשהיה בתמיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ספונים. ענין תקרת הכסוי כמו וספון בארז (ירמיה כב) : **חרב.**

ה וְעִתָּהּ כִּי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׁיבוּ לִבְבְּכֶם עַל-דְּרֻכֵיכֶם:

רס"י על דרכיכם. על עסקיכם שאתם רואין שאין במעשה ידיכם זרעה כמו שהיא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כל זה בשביל חורבן ביתי הוא : (רס"י)

מצודת דוד שימו לבבכם. התבוננו על עסקיכם וטראו שלא כן הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון דרכיכם. ר"ל עסקיכם וכן מעשות דרכיך (ישעיה נח) : (מצודת ציון)

ו זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהִבֵּא מִעֵט אֶכּוֹל וְאִין-לְשִׁבְעָה שְׂתוּ וְאִין-לְשִׁכְרָה לְבוֹשׁ וְאִין-לְזֹזֵם לוֹ וְהַמִּשְׁתַּכֵּר בְּמִשְׁתַּכֵּר אֶל-צָרוֹר נְקוֹב:

רס"י והבא מעט. זעון זכורים שזעו : אכול ואין לשבעה. זעון זיטול מנחות : שח וזין לשכרה. שניטל טעם היין לפי שזעו הנסכים : לזוש ואין לחוס לו. זעון זגדי כהונה שזעו : והמשתכר משתכר אל לזוש נקוב. כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו זקקר זגד נקוב : (רס"י)

מצודת דוד זרעתם הרבה. הנה הרבה זרעתם ומעט הבאתם אל הבית פחות ממה שזרעתם כי לא צמחה השדה : אכול. אתם אוכלים מאכל ואין בו לשבעה כי המארה נשתלחה במעיים : ואין לשכרה. אינו כדאי לשכר כי חלף טעם היין : לבוש. ר"ל הנה לבשתם לבוש ואינו כדאי להחם לו ואע"פ שמדרך העולם היה ראוי לחמם : והמשתכר. ומי שהוא משתכר במקח וממכר וכדומה הנה אין בו זרכה וכאלו משימו בצרוֹר זגד הנקוב מתחת וכמו שיכנס כן יצא : (מצודת דוד)

מצודת ציון לשכרה. מלשון שכרות : לחוס. מל' חמימות : והמשתכר משתכר. מלשון שכר וריוח : צרוֹר. ענין קשור כמו צרוֹר הכסף (משלי ז) : נקוב. מל' נקב וחור : (מצודת ציון)

[ז] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁיִמוּ לְבַבְכֶם עַל-דְּרָכֵיכֶם:

מצודת דוד שימו לבבכם וגו'. ר"ל התבוננו על עסקיכם לתקנם : (מצודת דוד)

[ח] עָלוּ הָהָר וְהִבֵּאתֶם עֵץ וּבְנוֹי הַבַּיִת וְאֶרְצָה-בּוֹ (ואכבד) וְאֶכְבְּדָה אָמַר יְהוָה:

רש"י ואכבדה. חסר ה"א כנגד חמשה דברים שהיו במקדש ראשון ולא היו במקדש שני ארון אורים ותומים ואש ושכינה ורוח הקודש כדליתא במסכת יומא : (רש"י)

מצודת דוד עלו ההר. ר"ל זאת עשו עלו אל ההר והביאו משם עצים ובנו הבית : וארצה בו. ר"ל עם כי יהיה קטן אהיה מרוצה בו ואתכבד על ידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וארצה. מלשון רצוי : (מצודת ציון)

[ט] פָּנָה אֶל-הַרְבֵּה וְהִנֵּה לְמַעַט וְהִבֵּאתֶם הַבַּיִת וְנִפְּוֹתַי בּוֹ יַעַן מָה נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר-הוּא זָרַב וְאַתֶּם רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ:

רש"י פנה אל הרבה. עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט : ונפחתי בו. אבי עליו מכת רקבון ותולעת : ונפחתי. לשון נופח באש פחם (ישעיה (ד) : (רש"י)

מצודת דוד פנה אל הרבה. ר"ל אם לא תשמעו לי הנה כאשר תפנו אל הרבה להביא הבית אשלח בו מארה והנה היה הפנים למפרע אל מעט וכאשר תביאו המעט הזה אל הבית אנפח בו ותהיה כלה בנשיבת רוח פי והוא ענין מליצה : יען מה. כאומר ואם תשאלו בעבור מה יהיה כן הנה מאמר ה' צבאות להשיב לכם שזהו בעבור ביתי אשר הוא חרב ואתם כל אחד מכם רץ לביתו לחסות בצל קורתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונפחתי. מלשון הפחה נשיבת רוח הפה : יען. בעבור : (מצודת ציון)

[יז] עַל-כֵּן עָלִיכֶם כָּלֵאוּ שָׁמַיִם מִטֵּל וְהָאָרֶץ כָּלֵאָה יְבוּלָהּ:

רס"י עליכם כלאו שמים. על חוביכון : כלאו. מנעו : (רס"י)

מצודת דוד **עליכם כלאו שמים מטל.** עם כי אין הטל נעצר משאר המקומות הנה עליכם מנעו השמים מלהוריד הטל : **כלאה יבולה.** מנעה לתת פריה : פריה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כלאו.** ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות לו) : **יבולה.** פריה כמו ואין יבול בגפנים (חבקוק ג) : (מצודת ציון)

[יח] וְאֶקְרָא זֹרֵב עַל-הָאָרֶץ וְעַל-הַהָרִים וְעַל-הַדָּגָן וְעַל-הַתִּירוֹשׁ וְעַל-הַיְצֵהָר וְעַל אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאָדָמָה וְעַל-הָאָדָם וְעַל-הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל-יִגְיעַ כַּפִּים: (ס)

מצודת דוד **ואקרא.** אביא בגזירה יובש על הארץ וכו' למען יכמש ויתקלקל יבול הארץ : **ועל אשר תוציא האדמה.** מיתר המינים : **ועל האדם ועל הבהמה.** כי החורב והיבש מוליד חליים באדם ובבהמה : **ועל כל יגיע כפים.** על כל העסקים שאתם יגעים בהם אשלח חורב ויובש ר"ל המארה תבוא בהם ולא תצליחו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **חורב.** יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : **התירוש.** ענבי היין : **היצהר.** זיתי השמן : (מצודת ציון)

[יט] וַיִּשְׁמַע זָרְבָבֶל אֶת-שְׁלֹתֵי־אֵל וַיְהוֹשִׁיעַ בֶּן-יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְכָל אֲשֶׁר־יְהוָה בָּקוֹל יְהוָה אֶל־הֵיחָם וְעַל-דְּבָרֵי זִמְזִי הַנְּבִיא כַּאֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה אֶל־הֵיחָם וַיִּירָאוּ הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה:

מצודת דוד **ועל דברי חגי הנביא.** ואל דברי חגי הנביא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ועל דברי.** ואל דברי : (מצודת ציון)

[יג] וַיֹּאמֶר זֶזְנִי מִלְאָךְ יְהוָה בְּמִלְאָכוֹת יְהוָה לָעַם לֵאמֹר אֲנִי אֶתְכֶם נְאֻם-יְהוָה:

רס"י במלאכות : ה'. בשליחות המקום : (רס"י)

מצודת ציון מלאך. שליח וכן אשר מלאך שלוח עליהם (יחזקאל כג) : (מצודת ציון)

[יד] וַיַּעַר יְהוָה אֶת-רוּחוֹ זָרְבָבֶל בֶּן-שִׁלְתַיָּאל פּוֹזֵת יְהוּדָה וְאֶת-רוּחוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת-רוּחוֹ כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ מִלְאָכָה בְּבֵית-יְהוָה עֲבָאוֹת אֲלֵהֶם:

רס"י ויבאו ויעשו מלאכה. התחילו מסתחין באזנים ומנסרין עלים בשאי בעשרים וארבעה לחודש ונצביעי בעשרים ואחד היה דבר ה' אל חגי : (רס"י)

מצודת ציון ויער. מלי תהעוררות : רוח. רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (שם א) : (מצודת ציון)

[טו] בַּיּוֹם עֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה לְזָדֵי בַשָּׁשִׁי בַשָּׁנָה שְׁתַּיִם לְדַרְיוֹשׁ הַמֶּלֶךְ:

מצודת דוד ביום וגו'. מוסב למקרא שלמעלה לומר ההתחלה היה ביום עשרים וארבעה לחדש כי אז התחילו להכין את המצטרך אל הבנין אבל בבנין התחילו בכ"ד לחדש התשיעי כמ"ש בסוף הספר : בששי. ר"ל בחדש הששי : (מצודת דוד)

[א] בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וָאָזָר לְוָדֵשׁ הָיְתָה הַבֵּר-יְהוָה בְּיַד-וֹזְגֵי הַבָּבִיא לֵאמֹר:

מצודת דוד **בשביעי.** בחדש השביעי : (מצודת דוד)

[ב] אָמַר-נָא אֶל-זֶרְבָבֶל בֶּן-שַׁלְתַּיָּאל פֹּזֵת יְהוּדָה וְאֶל-יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶל-שְׂאֲרֵית הָעָם לֵאמֹר:
[ג] מִי בָכֶם הַנְּשָׂאֵר אֲשֶׁר רָאָה אֶת-הַבַּיִת הַזֶּה בְּכַבּוּדוֹ הָרִאשׁוֹן וְבָמָּה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה הֲלֹא כְמוֹהוּ כָּאִן בְּעֵינֵיכֶם:

רס"י מי זכס הנשאר. שהיה מן הגולים ועודנו חי : אשר ראה וגו'. את הראשון אין זה חשוב בעיניו : הלא כמוהו כאין. יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה בעיניו חלל כאין : כמוהו כאין. הוא ואין שום הן כמו (הושע 7) והיה כעס ככהן אף כאן כמוהו כאין הוא ואין שניהם שום : (רס"י)

מצודת דוד **מי בכס.** מי הוא בכס הנשאר מאותם שגלו מירושלים : **את הבית הזה.** את בית המקדש הראשון לפי שהיה באותו מקום עצמו קראו הבית הזה : **בכבודו הראשון.** כפי מה שבנה אותו שלמה בעושר רב : **ומה אתם.** ומה שאתם רואים אותו עתה בבנין זה : **הלא כמוהו כאין.** ר"ל אם יעריכו זה מול זה הלא הבית הזה דומה הבנין אל ההעדר : (מצודת דוד)

[ד] וְעַתָּה וְזוֹק זֶרְבָבֶל וְנָאם-יְהוָה וְזוֹק יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְזוֹק כָּל-עַם הָאָרֶץ נָאם-יְהוָה וְעִשׂוּ כִּי-אֲנִי אֶתְכֶם נָאם יְהוָה עֲבָאוֹת:

מצודת דוד **ועתה חזק.** ר"ל הואיל וכן הוא עכ"ז לא ירפו ידיכם מהבנין בעבור זה והתחזקו ועשו את הבית כי אני אהיה אתכם להשפיע לכם טובה ע"י הבית הזה עם שאין לו ערך עם הבית הראשון מ"מ תבוא לכם

הברכה על ידו ואותה אתם מבקשים : (מצודת דוד)

17 אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר-כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְרוּחִי
עֲמִדָּת בְּתוֹכְכֶם אֶל-תִּירְאוּ: (ס)

רש"י את הדבר אשר כרתי. תורתי אתם שומרים ורוחי שורה על נביאכם
אל תיראו : (רש"י)

מצודת דוד את הדבר. מוסב על מלת ועשו הנזכר במקרא שלפניו ר"ל עשו
התורה והמצוה אשר כרתי עליה עמכם ברית בצאתכם ממצרים : ורוחי.
רוח הנבואה עדיין עומדת עתה בתוכם ולכן אל תיראו כי תצליחו ותבוא
הברכה על ידו : (מצודת דוד)

18 כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד אֲזַזְתָּ מְעַט הָיָא וְאֲנִי מֵרַעִישׁ
אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ וְאֶת-הַיָּם וְאֶת-הַחֲרֻבָּה:

רש"י עוד אחת מעט היא. משתכלה מלכות פרס זו המושלת עליכם עוד
אחת תקום למשול עליכם להצר לכם מן מלכות יון ומעט יהא זמן
ממשלתה : ואני מרעיש. צניסים הנעשים לצני חשמונאי : את השמים
וגו'. ויזינו ששכינתי שורה צבית זה ויזיאו תשורת זהב וכסף כאשר כתוב
בספר יוסף בן גוריון : (רש"י)

מצודת דוד כי כה. אשר כה אמר ה' עוד אחת ר"ל מלבד הבית הנחרב עוד
תבנה ותכונן בית אחד וזהו הבית השני : מעט היא. אבל מעט מן הזמן
תתקיים : ואני מרעיש. ר"ל אביא חורבן על הבית כאלו כוכבי שמים
ממסלותם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבוא עליהם : ואת היס
ואת החרבה. ר"ל הרבה גדודים יבואו עליהם ובדרך ים ובדרך יבשה והם
יחריבוה : (מצודת דוד)

מצודת ציון החרבה. היבשה וכן אל החרבה (יהושע ד) : (מצודת ציון)

19 וְהִרְעֵשְׁתִּי אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וַבָּאוּ זִמְזִמֹּת כָּל-הַגּוֹיִם וּמִלֵּאתִי
אֶת-הַבַּיִת הַזֶּה כְּבוֹד ה' אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

מצודת דוד והרעשתי. אבל אחר זה בזמן הגאולה ארעיש את העכו"ם לבוא על ירושלים למלחמה ועל חיל גוג יאמר : **ובאו חמדת וגו'.** יביאו עמהם חמדת עשרם : **ומלאתי.** אז אמלא את הבי' הזה כבוד כי העכו"ם הבאים יאבדו שמה וישראל ישללו חמדת עשרם ויביאו כבוד העושר אל בית ה' אשר תעמוד באותו מקום עצמו שזה עומד ולכן קראו הבית הזה וכמ"ש למעלה אשר ראה הבית הזה בכבודו הראשון : (מצודת דוד)

מצודת ציון כבוד. על העושר יאמר : (מצודת ציון)

[ח] לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזֶּהָב וְאִם יְהוָה צְבָאוֹת:

רס"י לי הכסף ולי הזהב. ובידי להביא לאשר חפצתי זו : (רס"י)

מצודת דוד לי הכסף. ובידי א"כ להביאם הנה : (מצודת דוד)

[ט] גָּדוֹל יְהוָה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲזוּרוֹן מִן-הָרֶאשִׁוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֶן שְׁלוֹם וְאִם יְהוָה צְבָאוֹת: (פ)

רס"י גדול יהיה. רב ושמואל חד אמר צבנין וחד אמר צבנים שני ציט ראשון ארבע מאות ועשר וציט שני ארבע מאות ועשרים : (רס"י)

מצודת דוד הבית הזה האחרון. ר"ל הבית העתיד שתעמוד במקום הזה : מן הראשון. מן הבית שבנה שלמה : **ובמקום הזה.** בירושלים אתן אז שלום ולא ישמע בגבולה חמס ושוד : (מצודת דוד)

[י] בְּעֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי בְּשָׁנַת שְׁתַּיִם לְדַרְיוֹשׁ הָיָה דָבָר-יְהוָה אֶל-זִזְיִי הַנְּבִיא לֵאמֹר:

מצודת דוד לתשיעי. לחדש התשיעי : (מצודת דוד)

[יא] כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׂאֵל-נָא אֶת-הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר:

רפ"י שאל נא את הכהנים תורה. שמה שכתו בגלות הלכות קודש וטומאה
וטהרה (רפ"י) :

מצודת דוד שאל נא. שאל עתה את הכהנים דיני התורה אם לא שכתו
בגלותם : לאמר. מוסב למקרא שלאחריו לאמר הן ישא איש וגומר ר"ל
אמור להם בשאלה הן ישא איש וגומר : (מצודת דוד)

[יב] הֵן | יִשָּׂא-אִישׁ בְּשֵׁר-קֹדֶשׁ בְּכִנֹּף בְּגָדוֹ וְנָגַע בְּכַנְפוֹ אֶל-
הַלְּוִיִּם וְאֶל-הַנְּזִיד וְאֶל-הַיֵּינן וְאֶל-שֶׁמֶן וְאֶל-כָּל-מִאֲכָל
הַיִּקְדָּשׁ וַיַּעֲזֹבוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא:

רפ"י בשר קודש. בשר טומאת נבילה או שרץ : ואל הנזיד. תבשיל :
היקדש. היסתאב : לא יטמא. נחלקו בה רב ושמאל חד אמר איסתביס
כהני דבעי מנייהו רביעי בקדש ואמרו לו טהור וחד אמר לא איסתביס
כהני חמיסי בקודש בעי מינייהו : ונגע בכנפו. לא נגע בשרץ עאמו אללא
בבגד שהוא ראשון :

מצודת דוד הן ישא. הנה אם ישא איש בכנף בגדו בשר מובדל מפני
הטומאה כשרץ ונבלה : ונגע בכנפו. עם כנפו שהוא ראשון לטומאה נגע
אל הלחם ונעשה אי"כ שני : ואל הנזיד. ר"ל הלחם נגע בנזיד ונעשה אי"כ
שלישי : ואל היין. ר"ל הנזיד נגע בין ונעשה אי"כ רביעי : ואל שמן. ר"ל
או הנזיד נגע בשמן אבל יין הוא משקה ואינו מטמא אחרים מן התורה
אף אם היה ראשון לטומאה : ואל כל מאכל. ר"ל או הנזיד נגע במאכל
אחר : היקדש. בשאלה אמר להם אם הרביעי נעשה מובדל וטמא :
ויאמרו לא. ובאמת טעו כי בקדש גם הרביעי טמא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ישא. מלי משא וסבל : קדש. ר"ל מובדל מפני הטומאה כי
לשון קדש יאמר על דבר המובדל בין לטהרה בין לטומאה בין לאיסור
כמ"ש פן תקדש המלאה (דברים כב) : בכנף בגדו. בשולי בגדו : הנזיד.
התבשיל כמו ונזיד עדשים (בראשית כה) : (מצודת ציון)

[יג] וַיֹּאמְרוּ זִזְמִי אִם-יִגַּע טְבֵּמָא-נְפִשׁ בְּכָל-אֶפְסָה הַיְטֵבְמָא וַיַּעֲזֹבוּ
הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יְטֵבְמָא:

רפ"י אם יגע טמא נפש. מת עלמו : יטמא. שהמת חזי חבות הטומאה וחמישי לטומאת שרץ רביעי הוא לטומאת מת : (רפ"י)

מצודת דוד ויאמר חגי. הוסיף לנסותם אם יודעים הם עכ"פ שהשלישי טמא ואמר אם טמא נפש יגע בכל אלה ר"ל אם סדר הנגיעות האלה יהיה ע"י טומאת מת שהוא אבי אבות הטומאה ונעשה הכנף אב הטומאה והלחם ראשון והנזיד שני והיין וכו' שלישי : ויאמרו יטמא. ידעו מזה שיש טומאה בשלישי : (מצודת דוד)

[יד] וַיֵּעַן זֹאֲזַי וַיֹּאמֶר כִּן הָעָם-הַזֶּה וְכִן-הַלְוִי הָזֶה לְפָנַי זָאִם-יְהוָה וְכִן כָּל-מַעֲשֵׂה יְרֵיהֶם וְאֲשֶׁר יִקְרִיבוּ שָׁם טָבֵא הוּא:

רפ"י כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בזכמה הלכות : ואשר יקריבו שם. אם לא יתנו לבם ללמוד : (רפ"י)

מצודת דוד כן העם הזה. על הכהנים אמר כמתרעם הנה כן העם הזה כמי שאתם רואים שאינם יודעים את התורה : וכן הגוי הזה. כפל הדבר במ"ש : לפני. ר"ל בדברי התורה הנתונה מאתי : וכן כל מעשה ידיהם. כמו שטעו בזה כן טועים הם בכל מעשה ידיהם : ואשר יקריבו שם. ומעתה אשר יקריבו שם במזבח נחשב לטמא אם לא יתנו לב ללמוד ולדעת : (מצודת דוד)

[טו] וְעַתָּה שְׂיִמוּ-נָא לְבַבְכֶם מִן-הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעֲלָה בְּמִטְרָם שָׁוִים-אֲבָן אֶל-אֲבָן בְּהִיכַל יְהוָה:

רפ"י ומעלה. שנים שעברו : מטרים שום אבן אל אבן. מטרים חזרתם לשוב ולהוסיף על יסוד שיקדתם בימי כורש ונטל עתה שימו לבכם לעסוק בצניין וצלימוד ורכי כהונה : (רפ"י)

מצודת דוד ועתה. ר"ל אם כי עדיין אין קרבנם לרצון הואיל ואינם יודעים משפטי טומאה וטהרה וא"כ בנין הבית הוא הכנה לבד להקריב בה כשילמדו כי אז תהיה לרצון : שימו נא. ר"ל עכ"ז הבינו ההפרש שבין אחר התחלת הבנין ובין קודם ההתחלה ושימו נא וגומר : מן היום הזה ומעלה. ר"ל מלפניה : מטרים שום. עד לא הושם אבן הבנין על אבן יסוד ההיכל לבנות הכותל כי היסוד בנוי בימי כורש כמ"ש בעזרא : (מצודת דוד)

[טז] **בְּהֵיְיֹוֹתֵם בָּא אֶל-עֲרֻמַּת עֲשָׂרִים וְהִיתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל-הַיֶּקֶב לְזֹשֶׁף זֹמְשִׁים פּוֹרָה וְהִיתָה עֲשָׂרִים:**

רס"י מהיותם בא אל ערמת עשרים. מהיות לכס מארה מסולחת במעשיכם כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ' סאין ולא היה מולא אלא עשרה : בא אל היקב. הוא צור שלפני הגת והיין יורד לתוכו : לחשוף חמשים פורה. לשאוב ממנו חמשים מדות שמודדין בהם יין בגיתות ושמש פורה : לחשוף. למלאות כמו לחשוף מים מגבא (ישעיה ל) וכן חשפי שובל (שם טז) : והיתה עשרים. לא שנסתלחה ציין מארה יותר מן הדגן אלא שאדם טועה באומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו ובמשנת אבות דרבי נתן שנינו טעם למה לא אמר ציין מדה מועטת כמו שאמר צדגן כגון לחשוף עשרים וחמש פורה והיה עשרה למדך שהיין מדה יתיר' לעולם וכשהיין לוקה סימן רע לעולם ולפי שהיין כריך להיות הרבה מנה בו מניין יותר : (רס"י)

מצודת דוד מהיותם. ר"ל הבינו מה שהייתם בא כ"א אל ערמה אחת בחשבו שימצא בה עשרים מדות ולא מצא בה כ"א עשרה כי נשתלחה בה המארה : לחשוף. ר"ל בחשבו שימצא לשאוב חמשים מדות מן היין היורד מן הפורה ולא מצא כ"א עשרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ערמת. כן יקרא כרי תבואה כמו בקצה (רות ג) : היקב. הוא הבור שהיין יורד שם מן הגת : לחשוף. ענין שאיבה כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל') : פורה. כן יקרא הגת וכן פורה דרכתי לבדי (שם סג) : (מצודת ציון)

[יז] **הִכִּיתִי אֶתְכֶם בְּשַׁדְּפוֹן וּבִירְקוֹן וּבְבָרְד אֶת כָּל-מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאִין-אֶתְכֶם אֵלֵי זָאם-יְהוָה:**

מצודת דוד הכיתי אתכם וגו'. וחוזר ומפרש את כל מעשה ידיכם התבואות שזרעתם אותם הכיתי בשדפון ובירקון : ואין אתכם אלי. ר"ל ואין אני רואה אתכם שבים אלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון בשדפון. ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : ובירקון. היא הכספת פני התבואה ונהפך לירקון : (מצודת ציון)

[יח] שִׁימוּ-נָא לְבַבְכֶם מִן-הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעַלְהָ מִיּוֹם עֲשָׂרִים
וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעֵי לְבִין-הַיּוֹם אֲשֶׁר-יִסַּד הָיְכַל-יְהוָה שִׁימוּ
לְבַבְכֶם:

רס"י אָסַר יוֹסֵד הַיְכָל. שֶׁהִתְחִילוּ עִתָּה בְּסַנִּייה לְהוֹסִיף עַל יִסוּד הַרְאָשׁוֹן
סָנַן בִּימֵי כוֹרֵס :

מצודת דוד ומעלה. ר"ל ולהלאה : למן היום. ר"ל שהוא מן היום אשר בנו
היסוד של ההיכל משם והלאה שימו לבבכם מה נעשה בימים האלה :
(מצודת דוד)

[יט] הָעוֹד הַזֶּרַע בְּמַגּוּרָה וְעוֹד-הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרְמוֹן וְעֵץ הַזַּיִת
לֵאמֹר נָשָׂא מִן-הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרָךְ: (ס)

רס"י הָעוֹד הַזֶּרַע בְּמַגּוּרָה. עַדִּיין לֹא זָרַעְתָּם בְּסָנָה זֹו וְהֵאֵילְנוֹת עַדִּיין לֹא
חִנְטוּ פִירוֹתֵיהֶן וּמַעַתָּה תִזְרְעוּ בְּזִמְנֵי בְרַכָּה כִּי בְּזִמְנֵי הַבַּיִת יִבָּא בְרַכָּה
בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיכֶם :

מצודת דוד הָעוֹד הַזֶּרַע בְּמַגּוּרָה. וְכִי יֵשׁ עוֹד מִה מִן הַזֶּרַע בְּמַגּוּרָה הַלֵּא הַכֹּל
הוֹצֵאתֶם לְזָרִיעָה כִּי מַעֲטָה הִיּוּ : וְעוֹד הַגֶּפֶן וְגוֹ'. וְאִפִּי הַגֶּפֶן וְגוֹ' לֹא נִשְׂא פְרִי
: מִן הַיּוֹם. אֲבָל מִיּוֹם הַתְּחִלַּת הַבְּנִיין אֲשֶׁלַח בְּרַכָּה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בְּמַגּוּרָה. כֵּן יִקְרָא אֹצֵר הַתְּבוּאָה וְכֵן נִהְרְסוּ מִמַּגּוּרוֹת (יִוָּאֵל
א) : וְעוֹד. עֲנִינוּ כְּמוֹ אִפִּי וְכֵן וְעוֹד כִּפְרֵי הַפְּרִזִּי (ש"א ו) : נִשְׂא. עֲנִין גְּדוֹל
וְהַצְּמִיחָה : (מצודת ציון)

[כ] וַיְהִי דְבַר-יְהוָה | שְׁנִית אֶל-זִמְנֵי בְּעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה לְזֹדֶשׁ
לְאִמּוֹר:

מצודת דוד שְׁנִית. בְּאוֹתוֹ יוֹם עֲצֻמוֹ בְּכ"ד לְחֹדֶשׁ הַט' : (מצודת דוד)

[כא] אָמַר אֶל-יְרַבְבֶּל פְּזֹת-יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי מֵרְעִישׁ אֶת-
הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ:

מצודת דוד אני מרעיש. ר"ל הבית הזה לא תקום לעד כי אני מרעיש את השמים כאלו כוכבי שמים ממסלתם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבא עליהם : (מצודת דוד)

[כב] וְהִפְכֹתִי כֶסֶא בַּמְּלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי זִזְקָה בַּמְּלָכוֹת הַגּוֹיִם וְהִפְכֹתִי מִרְכָּבָה וּרְכָבֶיהָ וַיִּרְדּוּ סוֹסִים וּרְכָבֵיהֶם אִישׁ בְּזִוְרָב אֲזוּיוֹ:

רס"י והשמדתי חוזק ממלכות הגוים. מלכות פרס שהיא מוסלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכות אחרת לסוף ל"ד שנה לצניין הבית כמו שאנו שונין במסכת עכו"ם : (רס"י)

מצודת דוד והפכתי. ר"ל אבל בסוף אקח מהם נקם ואהפוך כסא כל הממלכות ואשמיד חוזק הממלכות : וירדו. בעמקי השאול : איש בחרב אחיו. מהומת ה' תבוא בהם ויהיו נהרגים איש בחרב אחיו כמ"ש קראתי וגומר חרב איש באחיו (יחזקאל לח) : (מצודת דוד)

מצודת ציון והשמדתי. ענין כליון : (מצודת ציון)

[כג] בַּיּוֹם הַהוּא נָאֵם-יְהוָה עֲבָאוֹת אֶקְוֹרָה יְרַבְבֶּל בֶּן-
שְׂאֵלְתִי אֶל עַבְדֵי נָאֵם-יְהוָה וְשִׁמְתִיךָ כְּזוֹתָם כִּי-בָרַךְ בְּזוֹרְתִי
נָאֵם יְהוָה עֲבָאוֹת:

רס"י ושמתיך כחותם. כלפי שנגזר על יכניה אביו חי אני אם יהיה כניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתהקנך (ירמיה כג) ואומר שם כתבו את האיש הזה עירי למדנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והואם כחותם : (רס"י)

מצודת דוד אקחך זרובבל. ר"ל אקח איש מזרעך ועל המשיח יאמר : ושמתיך כחותם. כמו שאין חותם הטבעת זו מיד האדם כן לא תסור

אהבתי ממנו : **כי בך בחרתי**. בזרע היוצא ממך בחרתי להיות הוא מלך
המשיח : (מצודת דוד)

מצודת ציון כחותם. טבעת העשוי לחתום בו אגרות : (מצודת ציון)